

Dejstvo, da se danes dviga nasproti racionalistični zgradbi Društva narodov „idealistični“ val fašizma, ki zanikuje ideale prosvetljenega človeštva in krije pohlep po tujem ozemlju s krilaticami iz Nietzscheja in z Bergsonovo vitalistično filozofijo, je žalostna postavka v bilanci našega časa. Wikingški duh ograža mirne narode in preti zlasti slabim, ki se ne morejo naslanjati na antiracionalistično miselnost, ker utemeljujejo svoj obstoj z naravnim pravom, z razumom in s kulturo. Wikingi so bili premagani z napredkom omike. Kako naj se premaga wikingštvo v sodobni imperialistični obliki?!

*

Francija, „dežela sredine“, je danes največje žarišče racionalistične miselnosti v Evropi. Občudovati je treba narod, ki je sicer dal človeštvu mnogo radikalnih idej, s kolikšnim mirom premaguje skušnjave destruktivnega političnega romantizma in varuje svoja vodilna načela: ubranost, zmernost in dovršenost. Država, ki v času protidemokratske kampanje razširja demokratičnost svojih uredob, daje prepričevalen primer razumne, a zato nič manj čustvene in človeško tople politične miselnosti. Tako stanje je mogoče samo tam, kjer vroči utripi srca nikdar ne prevpijejo glasov zdravega, kritičnega razuma in kjer je svet instinktov v vseh skupnostnih zadevah podrejen previdni cenzuri razuma kot najzanesljivejšega zgoščevalca kaotičnih čustvenih in čutnih meglin.

CERKOVNIK MARTIN

C I R I L K O S M A Č

Vse popoldne je cerkovnik Martin strmел skozi zamreženo okno v sivo nebo. Bil je kakor okamenel in mrzel mir je bil razlit na njem. Molčal je.
Molčal je dolgo.
Molčal je vse do večera.

Ko pa se je zmračilo in je pri Svetem Petru tostran Tibere zapel zvon, ga je spreletelo. Ob prvem zvoku, ki je padel v celico skozi jeklene križe, se je prevalila nanj težka bolečina. Odtrgal se je od vlažne stene, se zamajal, da so težki delovni čevlji zaškripali na cementu, in obstal sredi celice. Za hip je pogledal v okovana hrastova vrata. Bila so zaprta. Glava mu je padla na prsi, kakor bi pričakovala težkega udarca. Zvonovi so zvonili. Čisti zvoki so se prelivali skozi železje, padali na trda tla, se odbijali od sivih sten, oživelili za kratke sekunde, da so potem žalostno usihali pod težkim, mračnim obokom.

Zvonovi so zvonili. Martin je nemel sredi celice in sprejemal udarce. Ko so se v dalji oglasili še drugi zvonovi, se je okrenil in dvignil glavo. Razkuštrani, dolgi, sivi lasje so zavalovili, kakor vrbove mladike ob reki. Težki, napol sivi napol črni brki so se mu poveznili na široke, obledede ustnice. Velike oči so osteklenele. Luč v črnih zenicah so razsekali križi. Med križe pa so legli koščki sivega, razsekanega neba. Ustnice so zatrepetale. Roke so padle ob telo, mirne, olesenele, prestreljene; samo prsti so kdajpakdaj zaživeli.

Zvonovi so zvonili. Skozi Martinovo srce so zapeljali vlaki, dolgi, neskončni vlaki slik in spominov. Za okni so sedeli znanci. Žena mu je mahala z robcem, otroci so kričali. Raz strehe je viselo brinje, cvetoče in sadu polno hkratu. Zadaj je romala gmajna z bori. Za njo je hitela cerkev. Zvonik se je majal in zvon je pel.

Zvon.

Dolge, koščene roke so zaživele. Rasle so proti sivemu oboku. Prsti so grabili. V prsih mu je zahropelo, kakor bi se nekje v podzemlju pokladale skala na skalo:

„Joj, kdo zvoní. Kdo zvoní nocoj na Krasu? Joj, kdo zvoní . . .“

*

Tisto jutro se je kraški cerkovnik Martin zbudil še pred zoro. Kar vrglo ga je iz postelje. Popil je kozarec terana, vrgel na rame nov, svetel kramp in se potihó splazil iz bajte. Na pragu je malo postal in pomislil. Pogledal je predse. Stal je na mrzlem kamnu.

„Bos pojdem, bos!“ si je pritrdil na glas. „Res je rosa velika. Pa se bo že posušila. Pa tudi . . . saj grem oznanjat pomlad, pomlad in sonce.“

S hitrim korakom je skočil na klanec in hitel po gmajni na grič. Vrh griča je bila cerkev. Tam se je ustavil, se okrenil in se ozrl v polmrak.

„Prav za prav še ni čas. Ni še zora. Pa kaj bi čakal“, je zamrmral, stopil v lujpo, snel s kljuke vrv in potegnil. Zvon se je zamajal in zapel. Pel je bolj dolgo, kakor po navadi. Svojo pesem je končal s tremi odsekanimi udarci.

Zvonjenje je umiralo v polmrak, ko je Martin stopil na cerkveno obzidje, da počaka dné.

„Dolgo sem zvonil“, je dejal. „Saj sem zvonil Kraševcem prvo pomladansko jutro. Mislim, da so slišali vsi.“

Pred njim so valovila brda in gmajne. Po brdih so samevali mali vinogradi. Na gmajnah so rasli bori, podobni jatam črnih žalostnih ptic. Ko je prva pomladanska sapa drsela skozi nje, so hrepeneče iztezali krivenčaste veje in čakali na prve roje ptic. Tu pa tam so ležale male vasi.

Strnjene so bile na kupu, kakor gruča preplašenih otrok. V dolinah in kotanjah je šumela voda. Tam ob strani je vztrepetavalo doberdobsko jezero. Na gladini so plavale vodene rože. Ob bregu je rasel lokvanj. Vse je gnalo še iz kosti, ki so trohnele na dnu pod blatom in korenikami. Ob strani so v krivih vrstah rasle murve.

Martin se je zamislil. Zaslišal je grmenje topov in krik ranjencev. Ležal je v jarku in umiral. Kraševce je ležal v jarku na Krasu in umiral. Razkopaval je svojo lastno zemljo, se bil za druge in umiral. Umiral je, in umirali so vsi krog njega. Umirali so in molili. Vsaj v njegovem jarku za Temnikarjevimi lazami so molili vsi.

„Vsi?“ se je vprašal na glas. „Ne. Temnikarjev Andrej je klel. Zmerom je klel. ‚V svojem lazami bom crknil, hudič. Ne s krampom na rami, ne pod vozom in ne pod suhim zidom, ki bi se spomladi name sesul. S puško, uprto v prsa me bo hudič vzel.‘“ Čisto zraven Martina je slonel in klel. Še ko mu je šrapnel razmesaril rebra in odtrgal roko, je zaklel. „Hudič!“ je zagolčalo iz njega. Potem se je stresel in umrl.

Martin se je prestrašil svojega glasu. Zamahnil je z roko in dejal:

„Čemu spomini. Umirali smo, toda umrli nismo. Ubijali so nas, ubili nas niso. Še zmerom umiramo, a izumrli ne bomo. Za nami rasejo otroci. Mi ne umremo. Kaj bi o smrti. Nobene žalosti več. Upanje in delo. Odzvonil sem že. Čas je da vstanemo.“

Pogledal je na vas, ki je ležala pred njim. Na mah se mu je zazdela vsa lepa in dobra, vsa življenja polna. Okna so bila kakor žive oči. Razgledal se je po slamnatih strehah. Iz bajt se je dvignil prvi dim. Martina je oblila radost.

„Vendar so vstali!“

Z doberdobskega jezera se je dvignila bela megla. Bori so zašumeli. Kakor živi so bili. Šli so čez brda. Krivenčaste veje so skrčene roke, ki se bodo zdaj zdaj stegnile in udarile, odrešile. Veter je priplaval čez gmajne vonj po cvetočem brinju. Sonce je vstalo. Žarki so prihiteli čez goličave. Nekaj jih je obviselo na svetlem Martinovem krampu.

„Vstali so!“ je vzkliknil Martin in skočil z zidu. Spustil se je nizdol po gmajni proti svojemu lazami. Spotoma se je ustavil v brajdi in popravil kos suhega zidu, ki se je bil zrušil čez zimo. Položil je kamen na kamen in očetovsko dejal:

„Ti stoj tako, ti tako. Varujte to brajdo. Že tisočkrat je bila zrahljana ta kotanja. Ta brajda je najbolj sončna in ta trta rodi najboljši teran. Tako, tako, moj kamen!“

Spustil se je niže. Pri lazami je malo postal ob vrzeli. Z velikimi, črnimi očmi je premeril delo, ki ga je čakalo.

„Za dober teden bo“, je razsodil, dvignil kramp in ga zasadil za korenine bodičastega grmovja.

Sonce je bežalo od gora. V gostih curkih je lila luč na Kras. Martin je kopal. Visoko je dvigal težak kramp in ga globoko zasajal v zemljo. Zemlja je hreščala. Ob vsakem zamahu so se Martinu napele mišice. Dolgi, napol sivi lasje so se mu mršili v vetru. S trdimi žuljavimi rokami je grabil za bodeče grmičevje in ga ruval. Vmes pa je govoril umirajoči vrzeli:

„Veš, moje brinje in moj česmin, težko mi je. Bridko dehtiš. Pri nas vse bridko dehti. Sladek vonj ni še nikoli šel čez te gmajne. Ni šel, pa pojde nekoč. — Brinje, umakniti se moraš. Vem, pečat naše zemlje si. Brez tebe ni Krasa. Glej, povsod si raslo nekoč. Ti brinje, borovci, česmin pa divja trta ste si delili to gmajno. In ne samo to gmajno. Tamle Strmarjeva, Logarjeva, pa na oni strani Vogričeva in Kočarjeva, vse je bilo vaše. Pa je prišel človek. Pri Hlistovih se je rodil in bil je drugi sin. Zdoma je moral. Pa ni šel daleč. Niti uro hoda ne. O Ameriki ni sanjal. Samo do semkaj je prišel. Vrgel je svoj pogled na desno in levo, pritrdil z glavo samemu sebi in dejal: ‚Tu bi se dalo. Lepa kotlina je, gmajna položna. Tu bo laz, tam za skalo bajta. Pod vrhom, kjer je sonca največ, brajda za teran.‘ Tako je razsodil. Bil je moj ded. Najprej je otrebil krog skale in si postavil bajto. Samo tri prostore ima. Zanj je bilo dovolj, za nas je tudi. Potem je začel trebiti. Sam Bog ve, koliko brinja in česmina je izruval, da je napravil ta laz. Vse krvave in žuljave roke je imel. ‚To bo Vrtačna!‘ je dejal, ‚ker sem toliko vrtal v to kamenje.‘ Ko je ded umrl, je prišel moj oče. Zgrabil je za kramp, ki je padel dedu iz rok in je kopal dalje. Na smrtni postelji mi je dejal: ‚Martin, kramp zgrabi pa koplji. Nikar ne misli na Ameriko. Amerike ni. Tu smo. Milijon Kraševcev je že umrlo na Krasu in še milijone jih bo umrlo. Rodilo se jih bo tudi še milijon. Zemlja je njihova. Krstili so jo in z žulji so podpisali pravico do nje. Amerike pa ne hodi nikamor iskat.‘ In zdaj nadaljujem z delom, ki je bilo započeto že pred tisočletjem. Moram iztrebiti to vrzel, da razširim Vrtačno, da zasadim ob robu še nekaj terana. Amerika —? Sami jo bomo priklicali. Če ne jaz, moji otroci! Deset jih imam. Devet jih skače doma pred bajto. Vsi so bosí in razkuštrani, v samih srajčkah. Desetega drži Tona na prsih.“

Martin je kopal in govoril. Z razoranega štiridesetletnega obraza je padal znoj v kamenito kraško zemljo.

„Moram! Preveč nas je Bog dal . . . in bajtarija je majhna. Cerkovništvo pa mi malo dá. A kljub temu rad zvonim. Ta navada gre pri nas že od rodu do rodu. Še živeli ne bi brez tega. Kaj pa je lepšega, kakor

biti prvi na nogah. V vseh časih smo radi zvonili. Danes pa še posebno rad zvonim, da vabim k vstajenju. Vstajamo k delu in trpljenju in legamo mrki po gmajnah. Pa bom že nekoč zazvonil dan, ko bomo vsak večer s pesmijo legali k počitku.“

*

Kmalu bo poldne. Martin bo zadel kramp na rame, šel k cerkvi in bo zvonil. Zvonil bo in Kraševci se bodo odkrili in molili. S prekrižanimi rokami, s krampom na rami bo šel vsak proti svoji bajti.

Martin bo šel in bo zvonil.

Čez brdo gre pet ljudi. Bližajo se Martinu. Ne vidi jih. Dviga kramp in ga zasaja za korenike. Žuljave roke pulijo grmovje.

„Stoj!“

Martin se strese.

Samo za hip. Potem zraste iz tal z visoko dvignjenim krampom, z vprašujočimi očmi.

Vsi so okameneli.

Tišina.

Orožniki se vržejo na Martina.

„Čemu ste prišli? Ne, ne, ne grem! Kopati moram! Otroke imam. Zvoniti moram!“

Mišičaste roke držijo krčevito kramp, kakor bi bile nanj priraščene.

„Zvoniti? Mi vam bomo dali zvoniti! Mi vam bomo vsem dali z odsekanimi udarci zvona dajati posebna znamenja, klicati na upor!“

„Upor?“ je zastrmel Martin.

Roke so mu omahnile ob telesu. Kramp je padel na kamen in zazvenel.

*

Peljali so ga mimo bajte. Na ramah orožnikov so se bliskali bajoneti. Na rami širokoplečega, razgaljenega in bosega Martina se je med ukovanimi rokami svetlikal nov, težak kramp.

Otroci so jokali. Tona je tekla za njim, z najmlajšim v naročju, ki se je je krčevito držal za prsi, in vpila:

„Martin, Maartiin!“

Krik je usihal med bori in brinjem.

Martin se je vil v železju in prosil:

„Pustite me! Kdo jim bo dal kruha? Pustite me!“

„Tiho, pes!“

Martina je zadel na usta težak udarec. Kaplja krvi je padla na belo cesto in se zgubila v prahu.

Martin se je sunkoma okrenil, da so zarožljale verige, in zaklical:

„Tona, pojdi in zvoni — poldan!“

Tona je okamenela sredi prašne ceste. Zazrla se je v svoje bose noge; palec ji je krvavel, nekam se je bila zadela. Stisnila je k sebi otroka, mu pokazala v prahu kapljo krvi in zamrmrala:

„Pojdi in zvoni poldan . . .“

Martin in orožniki so izginjali za obronek. Na bajonetih in na svetlem krampu se je svetilo sonce. Na belo cesto je kdaj pa kdaj kanila od razbitih Martinovih ustnic kaplja krvi in se posvaljkala v prahu.

*

Martina so gnali po cesti, ki je bila podobna široki, neskončni beli rjuhi. Prepletala se je čez brda in gmajne, se vila skozi borove gozdove, se vijugala skozi brajde in skozi vasi mimo sivih bajt in belih cerkva. Glava mu je ležala na prsih. Gledal je v cesto. Bila je neskončno bela, samo tu pa tam je ležala na njej borova senca.

Hodili so dolgo. Cesta ni nikjer usahnila. Vlekla se je v neskončnost in prah na njej je bil svetel in pekoč. Zašla je med kamnolome; bližali so se Nabrežini. Martin je začul ostro pesem dlet. Dvignil je glavo. Med sivimi kamni so se na zagorelih obrazih v soncu bleščale bele papirnate kape. Brez števila rok se je dvigalo in brez števila kladiv je enakomerno padalo na dleta.

Peljali so ga v orožniško kasarno in pahnili v klet. Sesedel se je na mrzla tla. Z rokami se je prijel za vroča in skeleča stopala.

„Zdaj sem tu. Kaj sem zagrešil?“ je rekel. Pogledal je v zamreženo lino, se stresel in umolknil.

Pod večer so prišli ponj. V veži je zagledal pet fantov iz sosednje vasi.

„O, kaj pa ti, Martin?“ ga je ogovoril eden izmed njih.

„Zvonil sem!“ je odgovoril.

„Tiho!“ so vzrojili orožniki.

Ukovali so jih v okove in jih priklenili na dolgo verigo.

Ko so prišli čez trg in se je cesta nagnila, se je pred njimi zalesketalo morje. Dvignilo se je do sonca in ga vsrkavalo vase. Po valovih je do sonca peljala široka srebrna cesta.

Hodili so hitro. Med rožljanje verige so enakomerno padali odsekani udarci dlet iz nabrežinskih kamnolomov.

*

Ob morju je ležal Trst. Silil je na morje, potopljeno v noč. Po ulicah so valovili ljudje in med njimi so s težkimi, upognjenimi koraki stopali jetniki. Iz širokih obločnic je na njihove zagorele obraze lila luč. Iz za steklenih kavarniških vrat je nanje pljuskala razigrana godba.

S sklonjenimi glavami so prestopili visok kamenit prag tržaškega zapora. V široki veži so jih slekli do nagega, jih preiskali in jih ločili. Videli se niso nikoli več.

Še tisto noč so Martina peljali k sodniku.

„Vi ste zvonili k upor. Dali ste znamenje tem požigalcem“, je zarohnel sodnik.

Martin je mirno gledal v sodnika in dejal:

„Zvonil sem, ker je pomlad prišla. Delati je treba. Zvonil sem zgodaj, da bi ljudje slišali in vstali.“

„Kakšni ljudje?“

„Kraševci!“

„Kraševci? Dà, Kraševci! Požigalci, barbari!“ je vpil sodnik.

„Priznajte!“

„Nič ne vem, ničesar nisem zakrivil!“ je ječal Martin.

Sodnik je pogledal ječarje. Jermeni so zažvižgali po zraku.

„Podpišite!“ je velel sodnik.

„Podpišem. Nič ne vem!“ je dejal Martin in žuljava roka se mu je tresla, ko je zvil na zapisnik svoje ime.

*

V stolpu svetega Justa je bila enajsta ura, ko so ga drugo noč zbudili. Vstal je in preplašeno strmel v ječarja, ki mu je ukazal:

„Oblecite se!“

Ko se je oblekel, so ga gnali v pisarno. Tam so mu dali vse njegove stvari. Pogledal je ječarja in vprašal:

„Kaj grem domov?“

Ječar je molčal.

Peljali so ga na vlak.

„Kam?“ je strahoma vprašal. Nič mu niso odgovorili. Ukovali so mu roke in ga z verigo priklenili za klop. Preden se je vlak premaknil, je k Martinu še enkrat stopil orožniški častnik, ga prijel za okove in jih stresel. Obrnil se je k orožnikom in ukazal:

„Stisniti, še stisniti!“

Vlak je zažvižgal in se pognal v noč. Enakomerno so ropotala kolesa, ko je zdrvel mimo Miramara, ki je čepel na čereh med borovci z mesečino oblit, kakor bel labud, se pognal čez Sočo, ki se je penila pod dolgim mostom in je plavila okroglo prodno kamenje, se vrgel na Furlansko nižino in hitel med vrtovi in vinogradi, med dolgimi njivami koruze in pšenice čez Piavo do Benetk, se ustavil tam par dolgih ur in nato zavezil na Padsko nižino, mimo ržišč in pšeničnih polj, posejanih

s širokokrajnimi slamniki kmetov in kmetic, ki so se kopale v dopoldanskem soncu, se ustavil v Bologni in se čez uro zaril v Apennine, kjer ga je zajela noč. Bilo je jutro, ko se je za uro spet ustavil v Firencah in potem dan in sonce na nebu, ko je puščal za sabo Arezzo in stare rimske gradove in je že sonce umiralo na gotski katedrali v Orvietu, ko je zbežal mimo in je bil večer, ko je obstal na rimski postaji. Nepretrgoma se je vozil Martin dva dni in eno noč. Nepretrgoma so bile roke ukovane in priklenjene za klop. Orožniki so se pogovarjali, on pa je molčal. Samo dvakrat je poprosil kruha in trikrat vode. Še zmenili se niso.

Iz vlaka so ga pripeljali v avto in potem v Trastibero v Regina coeli. Peljali so ga k sodniku. Nobene besede ni več razumel. Zameglilo se mu je pred očmi in je padel. Pobrli so ga in ga peljali v celico. Ko so mu odvili okove in jih sneli, je iz gnojnega zapestja padla na sivi tlak kaplja krvi. V roke so mu potisnili hlebec starega kruha. Roke pa so bile mrtve, prsti modrikasti, zapestje gnojno. Hlebec mu je zdrknil iz rok in se zakotalil po tleh.

Bil je v Rimu. Ko je bil otrok, so ga v cerkvi učili, da je Rim sveto mesto in da je tam papež, Kristusov namestnik.

V celici je bil polmrak. Naslonil se je ob steno in se zamaknil v ozko lino, ki je visela pod obokom. Nobene luči! Le svetla lisa. Medla in šibka, kakor že zdavnaj pozabljen spomin.

*

Sam je bil v celici. Čez dan je gledal skozi lino, kako so minevali dnevi, ponoči pa se je njegov pogled razsekal ob jeklenih križih, kakor je bilo tam zunaj razsekano sivo nebo.

Tako je Martinu minila pomlad. Videl je, kako se je na platanini veji pred oknom razrastlo brstje v široko listje. Drugega zunaj ni videl. V celici so stene zagorele in od oboka je padalo gosto soparno vzdušje. Tako je potekalo poletje. Platanini listi so orumeneli. Sedaj jih je bilo samo še pet. Spomladi jih je bilo sedem. Dva je objedla gosenica. Martin je takrat mnogo premišljal. Ni vedel, ali bi se odločil za gosenico ali za listje. Oboje je imel rad. Ni mogel doumeti, kako eno življenje uničuje drugo. No, neke poletne noči je nevihta odnesla gosenico. Martin je preštel liste in rekel: „Zdaj jih je še pet. Ti so varni. Ampak gosenice ni...“ Minilo je poletje. Vsako noč je en list odpadel. Veter jih je trgal. Stene so postajale hladne. Prešla je jesen. Vsi listi so odpadli. Platanina veja je štrlela mimo okna kakor pohabljená roka brez prstov.

Tako je umiralo leto in umiral je on. Njegove močne mišice so splahnele. Obraz je shujšal in pobledel. Čelo so preorale globoke brazde. Obrvi so bile namršene. Lasje so mu segli čez tilnik. Široke prsi so se zožile.

Včasih je hropelo v njih in pognalo Martina v kašelj. Pljunil je, a ni pogledal. Nečesa se je strašno bal. Da bi on, Martin, bruhal kri. Ne, tega ne. Saj je še močan. Večkrat se je dvignil in se z rokami uprl ob sivi, vlažni zid. Uprl se je kar tako, da je preskušal svojo moč.

Ob večerih pa je bil žalosten. Ko so zunaj zazvonili zvonovi, se je stresel. Včasih je obstal sredi celice, strmел skozi mrežo v košček neba in pil glasno zvonjenje. Včasih pa so se mu napele mišice, dvigal je dolgi koščeni roki kvišku, da so mu rokavi padli čez lakti, in vlačil kakor bi zvonil. Tudi govoril je takrat; polglasno, sam s sabo:

„Kdo zvoni, kdo zvoni pri nas? Kdo zvoni, ko mene ni? In naš zvon je pel. Čez vsa brda je šel njegov glas. In vsi so vedeli: Martin zvoni.“

*

Zima.

Med zidovi je mraz.

Martin sameva.

Tih je. Že dolgo ni spregovoril besedice. Oči so mu postale motne, čelo mračno. Vse dni sloni ob steni in strmi predse.

Tisti dan so se po kosilu odprla vrata. V celico je stopil ječar. Dal je Martinu majoliko terana, hleb kruha ter rekel:

„To vam pošilja žena!“

„Žena!“ je zamrmral Martin in strmел.

„Primi!“ je velel ječar.

Martin je počasi stegnil roki in prijel v levico majoliko, v desnico pismo, hleb pa je stisnil na prsa.

Tona mu je vse to poslala in mu napisala pismo:

„Moj Martin!

Liter terana ti pošiljam za nocoj, da boš vedel, da je božič. Rada bi ti ga več, pa ne morem. Pri nas doma je sneg in burja. Ker ni tebe, zvonim sama, zjutraj, opoldan in zvečer. Takrat se skoro zmerom zjočem. Še nekaj, Martin. Enajst nas je zdaj doma. Vsi smo zdravi. Zadnji, ki ga še videl nisi, je Martin, kakor si ti, moj Martin. Vsi te težko pričakujemo in vsi te pozdravljamo . . .“

V desnici je držal Martin pismo, v levici majoliko terana. Bil je miren, samo prsti so vztrepetavali. V glavi mu je šumelo. Vse je plesalo pred njim. Vrata so se nekam odmikala. Vse štiri stene so hitele v daljavo. Obok se je dvigal. Tla so se potapljala.

Martin se je stresel. Dvignil je majoliko in jo približal razboljenim ustnicam. Nagnil je. Pil je. Izpil je do dna. Zdelo se mu je, da pije kri svoje kraške zemlje. Zaduhal je vonj po brinovih jagodah, po borovi smoli, po kamenitem kraškem vinogradu.

Ko je odtrgal posodo od ust, so bile ustnice rdeče in na bradi se je lesketala majhna rdeča kaplja.

Široko je odprl oči. Vrata so prihajala vedno bliže. Bila so ogromna, tako ogromna, da bi lahko pobegnil skozi ključavnico. V ključavnici pa je tičal ogromen ključ. Umikal se je vratom. Zadel je ob posteljo in se sesedel. Črne oči so se ujedle v pismo.

„Najmlajši, ki ga še videl nisi, je Martin, Martin kakor ti, in cerkovnik bo. Zvonil bo, zvonil. Najmlajši — — — in Frence — — — in Tone — — — in Janez — — — Vsi bodo zvonili dan. Dà, dan — — — dan — — —!“

Martin je govoril pridušeno. Ustnice so mu trepetale. Lasje so se mu usipali čez obraz, čez izsušena lica. Skozi nje je sijalo dvoje vročih oči. Žgala so v vrata, ki so se mu zopet bližala.

„Ne, ne!“

Skočil je s postelje in zdrvel po celici. Majal je z glavo in krilil z majoliko in s pismom po zraku.

„Kdo bo zvonil? Kdo bo zvonil? Enajst jih je. Kruha ni!“

Z majoliko se je trkal po prsih in hropel:

„Za nocoj mi pošiljaš, Tona, za božičnico. Kje si? Tam zunaj pred vrati? V tem predmestju? Tu, v Rimu? V Trastiberi? Strmiš v to zidovje? Enajsti je s tabo? Enajsti — — — enajsti — — —!“

Obmolknil je in se naslonil ob steno. Zastrmel je znova v pismo in mirno govoril:

„Za nocoj, za sveto noč, ko je tam pri nas sneg. Sneg. Rad bi bil v snegu. Vse je belo, vse. Ves Kras, vsa dežela. Kdo ve, ali se bo tudi to zimo zrušil zid pri brajdi. Če ne bo zametov in hude burje —? Božič je. Naši sedijo doma krog ognjišča. Nič nimajo prižgane luči. Samo žerjavica jim žari v obraze. Teran pijejo. Saj ga nimajo veliko, ampak nocoj, ko je božič, je buča na ognjišču in roma iz roke v roko. Kmalu bo polnoč. K polnočnici pojdejo. Vsi. Kmalu se bo zamajal zvon. Že zvon — — — zvon, zvon.“

Martin je spet vpil in begal po celici:

„Nobenega zidu ni več. Vse stene so se razrušile. Obok se je dvignil nad nebo, tla so padla pod zemljo. Zdaj lahko grem na gmajno! Zvoni, zvoni!“

Zakrilil je z rokami in se zagnal proti vratom.

Z vso težo svojega telesa je zadel ob hrastovino. Prstena majolika se je zdrobila. Črepinje so zdrknile ob vratih na kamenit prag.

Martin se je stresel in okamenel. Roke so mu padle mrtve ob telo. Stegnil je prste. Najprej je padel na tla ročaj majolike in zarožljaj. Potem je padlo pismo. Po belih črepinjah so polzele kaplje terana.

Martin je onemel.

Vrata so se odprla. V celico je stopila truma ječarjev. Martin se je zdrznil in planil proti oknu. Tam se je ustavil, dvigal roke kvišku in vlačil, kakor bi zvonil. Gledal je ječarje, se nasmehnil in dejal:

„Zvoní!“

Močne roke so ga pograbile in ga priklenile na posteljo.

*

Še dolgo v noč je Martin vpil. Proti jutru pa se je pomiril in zaspal. Zjutraj so mu odvzeli železni oklep. Zdravnik ga je preiskal in ukazal:

„Peljite ga na zrak!“

Odprli so mu vrata.

Martin je stopil na mračen in tih hodnik. Čez ograjo je uprl pogled na spodnji hodnik, ki je bil dvajset metrov pod njim.

Dvignil je glavo in pogledal ječarja.

Ječar je plašno odskočil.

Martinove koščene roke so se ujedle v železno ograjo.

Zavihtel se je.

In — od sten je odjeknil samo še poslednji krik.

PORTUGIŠKI SONETI

ELIZABETA BARRETT-BROWNING

Iz angleščine prevedel Alojz Gradnik.

31

Ti prideš! Vse je povedano brez ene same besede.
Tako stojim pred tvojimi očmi, kakor stoji v opoldanskem
solncu deca, ki ji srca trepetajo skoz razžarjena
veka od neslutene, a prekipevajoče notranje radosti.
Glej, grešila sem v svojem poslednjem dvomu, ali vendar
se ne kesam za svojo krivdo; prej za izgubljeno
priliko, da sta mogla stati tako, samo za hip, drug
poleg drugega, brez vzajemne utehe. Ah, ostani
tu pri meni, v moji bližini in kakor golob me obstri
s svojimi krili! In če bi moje bridkosti zopet
vzkipele, kljubuj jim z vedrino svojega velikega srca: